

ЗАГАДКАТА НА БЪЛГАРСКАТА ДЕМОКРАЦИЯ

В ЕДНА ЗАКЪСНЯЛА СТРАНА

Струва си да дойдеш в България, дори само за да се убедиш колко относителни са нашите политически понятия. Формално тук царува демокрация. Суверенитетът принадлежи на народа, народът избира парламент въз основа на всеобщо избирателно право, правителството е отговорно пред парламента за всички свои действия. Но ако се вгледаме в държавната механика на българската демокрация, лесно ще открием в нея ярко изразените черти на абсолютизма. Когато преди три години имах възможност да бъда в София, на власт беше демократическата партия¹, която през 1908 г. смени стамболовистите². Смяната бе извършена така: в Народното събрание от 175 депутати 150 бяха стамболовисти и имаше пет-шест демократи. На последните избори, организирани от демократичното правителство, стамболовистите бяха напълно разгромени, дори ръководителите им не влязоха в парламента. През есента на 1911 г.³ цар Фердинанд назначи коалиционно правителство, съставено от представители на Народната⁴ и Прогресивно-либералната (цанковистите)⁵ партия. Преди това народняците имаха в народното събрание три места, а цанковистите само едно. Коалиционното правителство начело с Гешов⁶ разпусна

¹ Демократическата партия с лидер Петко Каравелов е организирана през 1896 г. След смъртта на Каравелов през 1903 г. партията се оглавява от Александър Малинов (1867–1938), чието еднопартийно правителство управлява самостоятелно от януари 1908 до март 1911 г.

² Народнолибералната (Стамболовистка) партия е създадена от Стефан Стамболов (1854–1895) в периода на управлението му като министър-председател от 1887 до 1894 г. За втори път стамболовистите са на власт от май 1903 до януари 1908 г.

³ Правителството е назначено не през есента, а на 16 март 1911 г.

⁴ Народната партия се сформира през 1894 г. под ръководството д-р Константин Стоилов (1853–1901), министър-председател от 1894 до 1899 г. След неговата смърт за лидер на партията е избран Иван Евст. Гешов.

⁵ Прогресивно-либералната партия (цанковисти) води началото си от умереното крило на голямата Либерална партия (1879–1883), оформило се като партия през 1897 г., начело с Драган Цанков (1828–1911). Като организирана политическа сила с лидер д-р Стоян Данев (1858–1949) се появява в самия край на XIX в. През 1901 г. прогресивнолибералите управляват в коалиция с демократите, а от края на 1901 до май 1903 г. излъчват самостоятелно правителство.

⁶ Иван Евстратиев Гешов (1849–1924) – виден български държавник и политик, парламентарист, общественик, икономист, банкер, учен, меценат на българската наука и култура; многократно е министър, а от 1911 до 1913 г. е министър-председател на България.

събранието и проведе нови избори, след които в парламента тържествено влязоха 80 народняци, 79 цанковисти. От демократичното мнозинство останаха четирима, почти изключително бивши министри. На демократите им се случи същото, което те бяха уредили преди три години на стамболовистите, а те на свой ред през 1903 г. бяха съборили на земята предишните господари на положението цанковистите. И така нататък... Тези парламентарни катастрофи са единственият устойчив елемент на българския партиен живот.

Формално нещата изглеждат така. Народът избира депутатите, които изразяват суверенната му воля. Правителството превръща тази воля в действие. Князът, според известната английска формула, царува, но не управлява. Обаче ако се вгледаме през епидермата на демократичните форми в живата тъкан на политическия живот, нещата изглеждат точно обратно. Князът предлага властта на определена група, която според него отговаря най-добре на изискванията на момента. Тази група, с помощта на „демократични“ избори, дава власт на своята партия. Новото парламентарно мнозинство поддържа създалото го правителство, което от своя страна, както вече знаем, е политическа група, на която князът е предложил властта. Не е трудно да се види в тази държавна механика огромната роля на личната воля на княза, по отношение на която конституционно-демократичните форми не са ограничение и препятствие, колкото гъвкав и послушен апарат. Правителството, което е отговорно пред парламента, всъщност създава парламентарното мнозинство. Князът, който царува, но не управлява, всъщност създава правителството.

Чистите монархисти ще кажат, че царят само предусеща волята на народа, т.е. определя нейната линия по пътя на политическото предчувствие и в съответствие с нея насочва политиката си.

Противниците на режима ще кажат точно обратното: князът не предусеща, а предопределя волята на народа, т.е. формира я личния му произвол, като използва апарата на властта, сиреч армията от чиновници.

Естествено ние пропускаме първото обяснение. Ако беше толкова лесно да се предусеща волята на народа и при това толкова безпогрешно, за какво е тогава цялата сложна механика на парламентаризма? Много по-просто е да се върнем към онова мистично „предусещане“, каквото е чистият абсолютизъм. Но и второто обяснение е недостатъчно. То свежда политическия живот на страната, борбата и смяната на партии в продължение на три десетилетия или по-точно, през двадесет и петте години царстване на Фердинанд до лични приумици и полицейски машинации. Това е най-малкото невероятно.

Всъщност борбата и смяната на политическите партии, ако се опитаме да овладеем вътрешната закономерност на този процес, ще ни се появи в съвсем друга светлина.